

un home lliure

Més que mai, en parlar d'en Josep Pla, cal dir que es tracta d'unes opinions personals, sorgides, això sí, d'una coneixença que durant uns anys va ser més intensa quan l'acompanyava a diferents llocs per visitar amics, indrets i matèries, passant-hi hores junts, o bé, amb les persones amb les quals s'entrevistava. Home d'una cultura extraordinària que fluïa constantment sense que ni ell se n'adonés, comunicativa, però que, a la vegada era constant l'absorció de nous elements per aquesta saviesa, pel fet que de totes les converses, fos amb un home del camp o amb un intel·lectual, trobava potser un concepte, una expressió que captava i guardava en aquest ordinador complex que era la seva memòria.

Potser això tan senzill, tan natural per a ell, fos el que el presentés com un autèntic «fora sèrie», i les circumstàncies fessin que provoqués les reaccions més oposades i apassionades entre alguns homes: admiració —quasi idolatria—, i incomprensió, fins a la fòbia.

En Josep Pla va ser i és encara un desconegut per a molts, per quant en els seus darrers temps de vida, entorn d'ell es formaren una mena de dos bàndols, que han buscat les menaderies, semblant tanmateix com si alguns ho fessin per impotència de conèixer l'autèntic Josep Pla, el de l'obra que ens ha llegat. Admiradors i detractors, quasi sempre més per impulsos individuals o de grups, que per coneixements de la seva persona i merys encara de la seva creació. Haver d'escoltar que «en Pla no val res», perquè quan se'ls ha formulat la pregunta, què havien llegit hi han contestat, que res. I menys encara coneixien l'home.

I així s'han anat escrivint inclús, la veritat és que només en part, però les suficients i em temo que se segueixi, coses sobre en Pla, que es pretén de presentar com a definitives, quan no ho són, i si de cas, petites facetes o facècies del seu tarannà.

Es va crear en els darrers temps, qualsevol sap per quin motiu, puix que n'hi varen intervenir molts, una imatge física i fins i tot moral, convencional, estereotipada, com d'un guió fet d'encàrrec a algú que no el coneixia, i a vegades que no li tenia molta simpatia que diguem. Inclús amb el seu físic, que darrerament s'havia donat a presentar com un home descurat en el vestir, amb la boina mig caiguda, fent petites cigarretes de paper i parlant, més atacant que qualsevulla altra cosa. Era com si fos un Pla que descobrissin, o millor, volguessin descobrir o imposar alguns medis de comunicació. Com ho fan les «revistes del cor» als personatges que els interessa d'explotar. Un Pla creat a la mida de determinats interessos, que si bé té, tenia, quelcom de veritat, no era, en tot cas, res més que el resultat del Pla anterior, del Pla au-

Amb el barret a la mà i bastó, a la sortida d'un acte que tingué lloc a un hotel de Lloret de Mar.

tèntic, malgrat que només interessés aquesta imatge entre popular i comparativa.

Recordo en Josep Pla, no fa tants anys, impecablement vestit, amb barret i bastó, talment com un autèntic dandy anglès o un diplomàtic. Pot resultar sorprenent per a algú, però és així. Com s'afanyaven a dir, i era veritat, que alternava amb els pescadors de Calella o altres indrets, però sense fer esment que, aquella setmana o dies abans, havia estat a palaus, grans salons o ambaixades, parlant amb ministres, caps de govern o premis Nobel. Aquell també era en Josep Pla, i era part de la recopilació de la seva immensa cultura que ha fet possible la seva obra. A vegades sorgeixen «víctimes» del que en diríem encasellament, de com la gent et veu o voldria que fossis. Amb en Josep Pla es va intentar, però irradiava massa perquè ho poguessin aconseguir. No pogueren ofegar-lo o anquilosar-lo, malgrat que foren molts els qui ho intentaren.

HOME LLIURE

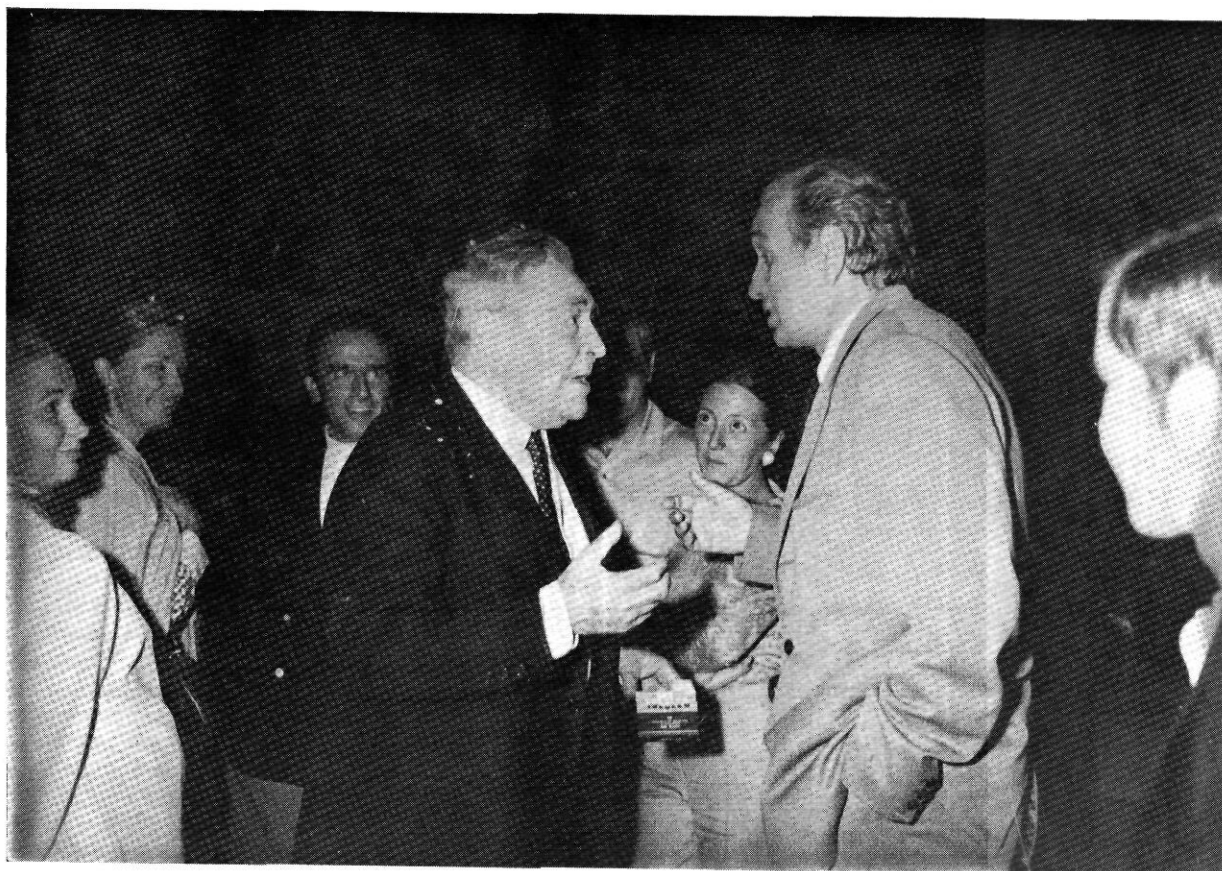
Una vegada em deia que els anglesos poden ser i són demòcrates perquè a la seva vida privada, particular, hi ha dos temes que no toquen, inclús perquè creuen que no són, o no han de ser decisius: la política i la religió, que manta

vegades és allò que divideix, separa i inclús enfronta els amics. És absurd, doncs, per una pretesa «fidelitat» a una idea, més o menys imbuida i a vegades convencional de la qual, com hem vist, en poden renunciar qualsevol dia si deixa de ser profitosa, jugar a perdre amistats. Es dona el cas que ell ha estat una víctima d'allò que explicava i temia ja fa molts anys. Perquè després va ser atacat al·legant que no anava a missa, i quan tot es va polititzar, resulta que inclús es pretenia presentar-lo com a un polític, la qual cosa ha motivat més d'alguna relliscada per part d'arribistes que, pel que es veu, creuen que per demostrar el seu valer o la seva catalanitat nova de trinca, cal sols dir que els altres no ho són prou. Llastimós, que diria ell. Creure's més, i la punyetera enveja, poden fer moltes coses, naturalment totes elles negatives.

Josep Pla ha estat un home lliure. Lliure, perquè mai no parlava de la llibertat, senzillament la practicava en tots els sentits, perquè la seva gran personalitat li ho permetia. La llibertat, a la fi, és allò íntim que un té o sap tenir i no, manta vegades, posició de bandera, de la qual potser no en sabem escapar per manca de qual-sevulla altra virtut on aferrar-se, o no ho volem, per arribar, si cal, fins al masoquisme. Cal potser saber, conèixer, que no existeix la llibertat total —per les circumstàncies i condicionaments que comporta—, per la qual cosa, allò que bo és, el saber gaudir d'aquella llibertat d'escollir i potser en saber allò que en realitat volem, conequent els sempre limitats espais que tenim. Si els homes fossin lliures per a escollir, és a dir, lliures, no n'hi hauria tants de lletjos o enzes, deia.

La llibertat és com l'amor i l'estimació. Quelcom que, quasi sempre, simplement se sent, malgrat sigui difícil de definir-ho. Com l'amor o l'estimació, la llibertat senzillament se sent, prescindint d'algunes coses o situacions que poden envoltar-nos, perquè si volem analitzar totes les petites coses o condicionaments, no sols mai no podrem estimar ni ser lliures, si tan sols saber ben bé què és la llibertat, el concepte autèntic de la mateixa paraula, la definició que pot escaure més a aquests impulsos o sentiments. I seguirem creient que llibertat és allò que per una o altra circumstància no podem fer, la qual cosa farà que mai no siguem, que mai no ens sentim lliures. Potser perquè no sabrem ser-ho o no tindrem capacitat i coneixement per a ser-ho.

Jugar a bons i dolents, a guàrdies i lladres, a americans i indis, a esquerres i dretes, buscant una llibertat que no es troba, és com aquells que la busquen en determinades doctrines de partits polítics, i es troben enxampats en allò que ells mateixos qualifiquen de dictadura de partit, quan no és res més que una disciplina. Perquè la llibertat, o l'aproximació a la mateixa,

Amb paperets al cap i sobre l'americana, sortint d'un lloc tan inacostumat per a ell, com d'una Sala de Festes de la Platja d'Aro.

si es pot trobar mitjançant una disciplina, que hem de saber tenir o imposar-nos, sense esperar que siguin els altres qui ens l'apliquin, ja que llavors, la pretesa llibertat pot convertir-nos en esclaus. Però, quasi sempre de nosaltres mateixos per no saber amotllar-nos a l'entorn.

Discutir la catalanitat de Josep Pla ha estat un altre joc perillós, quasi sempre per a aquells que han intentat jutjar-lo. Gràcies a Josep Pla, el llegir en català ha arribat a molts, ja que no va presumir mai d'intel·lectual i escrigué per a tothom, per això ha estat també el més popular, car donà a conèixer els nostres paratges, costums, història, personatges, etc., més que cap altre, amb una riquesa de llenguatge i conceptes difícil d'igualar.

ASPECTES

Els més diversos i variats. Per això el podies trobar, per sorpresa, als llocs més inversemblants. Com aquella vegada que em demanà que

el portés a la sala de festes «Madox» a la Platja d'Aro. A la meua sorpresa va dir-me si és que no hi havia estat mai jo. La veritat que allò que pensava és què volia anar a fer-hi ell. Mudat, vàrem romandre en un d'aquells espais on en realitat ni et veuen ni veus res. Plens de paperets, silenciosos pel fet que la música-soroll no deixa parlar, cosa que ell, tan aimant del silenci i la quietud devia estranyar més. Vàrem sortir a la fi, i ja a fora, mirant suposo que simbòlicament o senzillament perquè allà hi havia espai per fer-ho, cap al cel, em digué maliciosament: «Acabo de començar a saber com deu ésser l'infern».

Un altre aspecte per a mi dels més interessants entre els molts que oferia, era la trobada amb aquells amics de sempre, que tenia, amb els quals sorgia un Josep Pla desconegut, inèdit i sorprenent si és que això fos possible, vull dir, més encara de quan ho mostrava amb continuïtat. Perquè llavors, no es tractava sols d'exposar o explicar fets, sinó de prendre part en unes controvèrsies que, per amistat i d'altres

coses, li plantejaven els amics. Eren diferents, doncs, aquestes seves intervencions, a vegades a la defensiva, buscant el canvi d'orientació. Sentir-lo parlar, o discutir en el bon sentit de la paraula, amb l'advocat Isern Dalmau —sogre d'en Miquel Corominas, de Banyoles—, i a casa d'aquest últim, resultava divertit i alligador, pel fet que l'advocat era també un home molt agut, sorneguer i, malgrat que sembla difícil, les forces anaven molt igualades, parlant d'art, o d'eleccions i les coses que passaven «en aquells temps» —havien estudiat junts—, donant a conèixer el senyor Isern Dalmau, detalls d'un viatge electoral d'en Pla a Pals, vers l'any 1921, que fou important pel resultat, en virtut del qual en Pla fou elegit Diputat per a la Diputació de Girona, per la Bisbal, o sigui, pel seu Baix Empordà. A Pals varen trencar les urnes.

O parlar d'arqueologia amb el Dr. Lluís Pericot, a qui anava a veure o es trobaven, moltes vegades per la meua mediació o «portació». O anar a buscar els dos i emmenar-los allà on volien veure quelcom. En Pla deia a en Pericot que els arqueòlegs jugaven amb avantatges, ja que es permetien assenyalar dates i fets, difícil que els fossin desmentits, per quant amb prou feines ningú no entenia aquella ciència, i que, per altra banda, afegia, mai els venia de mil anys. En Pericot, un altre murri però amb ple i constant sentit de l'humor, li contestava que ell, o sigui en Pla, també explicava algun que altre «sopar de duro». Malgrat tot, potser es posaven més d'acord en això que no pas en el lloc on sonaven millor les sardanes. En Pericot, com bon torroellenc deia que a la plaça de Torroella de Montgrí, mentre en Pla sostenia que a la plaça de Banyoles. I encara a vegades hi havia un tercer en discòrdia, un altre amic d'ells, el senyor Salvador Vilarrasa, de Besalú, qui proclamava que, com a la plaça de la vila comtal, no hi sonaven enlloc més del món.

O les trobades amb en Josep, aquell precursor del turisme a la Platja d'Aro, on ja hi tenia un hostel abans d'arribar-hi els estrangers, i que, anys després, amb el seu restaurant, cinema, apartaments i no sé quantes coses més, el trobarem amb en Josep Pla un dia dels molts que hi anarem a sopar: «—Japet, doneu-nos quelcom que quedeu bé», li deia, i ja menjant el peix, va convidar-lo que el seguís a prendre cafè a casa del senyor Ensesa de S'Agaró. Ja allí, a la casa del fill, a prop de la Conca, posats junt a l'ampla barana del jardí que servia per a aguantar les xicres, el senyor Ensesa pare, va començar a explicar a en Japet les coses que podria fer per a guanyar diners. En Japet ja en tenia, crec que molts o almenys suficients, a vegades sense que s'ho proposés, però li venien, malgrat que fos la personificació de l'home que fent el just, ja en té prou. Més i més aspectes, consells i coses anava expressant el senyor En-

sesa per enriquir en Japet, fins que en Josep Pla, dirigint-se a ell, li digué: «Però, home Josep, quin mal us ha fet en Japet perquè el volgueu fer treballar tant, i complicar-li la vida».

LES DONES

Parlant de dones havia transcorregut llargues hores. Amb el cantant Raimon, més d'una vegada amb sopar privat a Banyoles també, ressaltant les excel·lències de les dones espanyoles i italianes, tenint en compte que en Raimon estava casat amb una italiana, i que en Pla admirava tot allò d'Itàlia, «incloent-hi les dones», deia. O una nit, a casa en Ramon Sala, de Castellfollit, en què es feren les tres de la nit parlant un petit grup —parlant o escoltant— d'una cosa aparentment tan senzilla, o de tema que podria semblar intrínsec, com poden ser les parts posteriors o anques de les dones, qualificades com de poma o de préssec, segons la forma que, com es pot apreciar hi ha molt poca diferència. Però es recordava que una polèmica havia tingut lloc a París anys enrera entre coneguts escriptors, pintors i escultors, defensats cada un d'ells la seva tesi o preferència, on s'havia escrit llargament sobre aquests aspectes, influències i no recordo quantes i quantes coses més, només que la vetllada va semblar curta per les interpretacions i explicacions, gens pornogràfiques per cert, ja que en tot moment hi hagué un respecte per les dones, talment com si es parlés de la beutat dels seus rostres.

EMOTIU

Pel que fa a les seves possibilitats de percepció d'emocions eren moltes, com ho demostrava en els seus escrits, cercant aquells detalls que passaven desapercibuts per a tots, si bé després es mostrava com impertorbable. Alguna vegada l'emoció el traïa. Com per exemple, la vegada que varen inaugurar la Casa de Cultura que porta el seu nom a Palafrugell, l'estiu del 1967, en què després de rebre la medalla d'or de la província i d'escoltar les ofrenes, fou ell qui parlà, millor dit —un gran narrador com ell no confià en aquells moments amb la improvisació, i prèviament va escriure unes quartilles—, que va llegir. L'home es va emocionar de debó. Quan va acabar, li vaig demanar les quartilles per a treuren part de l'escrit o per poder-ho publicar íntegre, el cas és que al bell mig d'una d'elles hi havia dues taques escampades, que sempre m'he preguntat si eren dues gotes de suor o dues llàgrimes d'emoció caigudes sobre la tinta. Alguns m'han dit que no suava mai, en realitat jo tampoc no l'havia vist suar, malgrat que preferentment sortíem a l'estiu, mentre d'altres, m'asseguren que mai no havia plorat. El cas, la realitat, és que allí quedaren aquelles dues ta-

ques, fresques encara, quan em va donar els papers, que em recomanà que estripés una vegada copiats, i que, reconec haver-li mentit cada volta que em preguntà si els havia esquinçat, ja que encara els guardo dins d'un dels seus llibres.

Aquestes mateixes quartilles em serviren per a intentar trobar una explicació de si era avar com alguns el qualificaven i desconfiat. La veritat és que les quartilles emprades per al seu discurs resulten allò que en diríem tot un poema, primerament per l'escrit en si, i simbòlicament perquè es tracta de quartilles compostes amb afegits de paper, volent aprofitar-les, enganxaments de trossos de diferent amplada i qualitat. Clar que això pot ser que en el moment de voler escriure es trobés sense altres papers i en no poder sortir, aprofités els que tenia a mà. D'avar ho era, com queda aquí demostrat pels papers... però més pels altres, els bitllets de banc, si bé per tot allò altre no, per la qual cosa feia presents i regals a tort i a dret, de llibres d'ell, aquells que li donaven les editorials, i que, més d'una vegada es trobà que havent-los repartit ja tots, havia hagut d'anar a una llibreria de Palafrugell a corre-cuita, a comprar-ne un, puix tenia un compromís. També coses que a vegades li regalaven a ell i que deia allò tan seu que era una collonada, que no sabia què fer-ne, i que era millor s'ho quedés un altre a qui podria ser-li útil o almenys interessar-li. Era, això sí, desconixedor del valer extern, autèntic, del dinar quan no el guardava. I així, per exemple, particularment quan anaven dos sols, si pagava un sopar, allà on fos, ho feia donant un bitllet o una quantitat a vegades inferior al valor real de l'àpat, i deia convençut que es quedessin allò que sobrava. Com que sempre era en llocs que el coneixien, no deien res, perquè, em varen dir una vegada, que ell pagava el preu del sopar de feia temps, és a dir, d'una vegada que li havia costat allò, sense tenir en compte que l'evolució dels preus, allà on més es notava era en el menjar.

CAMINAR

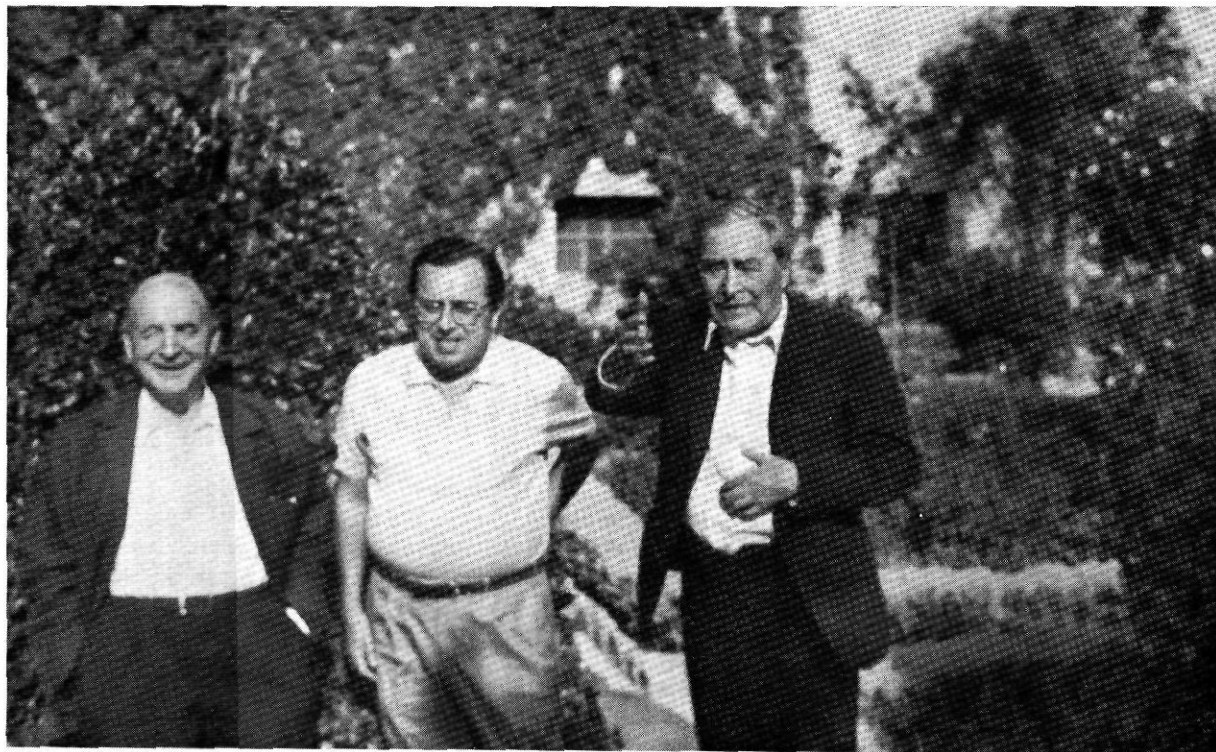
Anades a Cadaqués, Begur, Olot, Blanes, Torroella de Montgrí, Banyoles, Lloret, Girona, Besalú, Castellfollit, Pals, S'Agaró, la Platja d'Aro, Roses, Figueres, etc., moltes vegades per trobar-se amb una determinada persona o copsar paisatges i fets com aquell viatge en «geep» d'Oix fins a Beget, per uns camins que fins i tot obligaren a baixar més d'una vegada del vehicle, però que ell volia conèixer millor aquella Garrotxa com ho féu amb tots els nostres paratges. Com a Empúries per veure i parlar amb el seu amic, el Director de les Excavacions, Eduard Ripoll i Perelló, passejar per Besalú amb en Salvador Vilarrassa, anar al pantà de Susqueda per

Joan de Llobet, llavors President de la Diputació, acaba de fer donació a Josep Pla de la "Medalla d'Or" de la província, i els dos homes s'abracen.

veure en Duran Farrell qui l'havia convidat, a Banyoles amb el Dr. Corominas, a Ullastret, de vegades amb en Miquel Oliva i altres quan, cada any es reunien arqueòlegs vinguts de tot Espanya, en una jornada que anomenava «dels savis», etc. Jornades que quasi sempre acabaven amb un bon àpat i altres essent aquest el motiu en solitari de tots dos, com anar a «ca la Muda» després de contemplar llargament, una i tantes vegades la panoràmica des del «Pedró» de Pals, que l'Ajuntament amb encert li donà després el nom de «Pedró de Josep Pla». A «ca la Muda» menjant i parlant de plats casolans, ja que malgrat dir-li la muda, en realitat el mut era el seu home. O a Serinyà, on deia que hi feien unes truites molt bones. O el «boeuf a la mode» del «Flora» de Banyoles. I el suquet de peix de «Ca la Neus» a l'Escala, a Figueres, a Lledó...

En realitat a la seva ment hi tenia una autèntica i extensa guia gastronòmica, que per a ell era un complement idoni en els seus desplaçaments cercant conèixer més gent, més coses, més fets. A part, hi havia les seves sortides, més o menys metòdiques cap a Barcelona, i encara «més enllà», però aquestes ja són potser més

A Empúries, junt amb el Director de les excavacions, Dr. Eduard Ripoll —al mig—, i el Dr. Lluís Pericot, bons amics de l'escriptor.

conegudes, puix que ell mateix ens n'ha parlat, o almenys de les coses que creia que podia parlar-nos.

Sortides, com deixant el seu «confessionari» —o millor encara, el confessionari dels altres—, que era el «Mas Pla» de Llofriu on acudia gent de tota mena d'una faisó especial: intel·lectuals, economistes, polítics, artistes, etc., potser molts d'ells amb una idea massa premeditada o interessada. Bé podem dir «des del rei a l'humil pastor», perquè així era. En canvi, les sortides, moltes de les sortides, triades o acceptades, eren per estar, per situar-se al nivell de tota la gent, ja que li agradava de conèixer a fons allò de què parlava, allò de que escrivia. Que aquest, potser, ha estat el gran secret del seu èxit com a narrador.

Va tenir més cura de les arrels que de les branques, com coneixent que les branques poden tallar-se i desaparèixer, però que havent-hi arrels, sempre hi haurà vida, o tornarà la vida. Per això, en els seus escrits, la terra i els homes hi tenen un lloc predominant.

ELS PAGESOS

He de fer una confessió: jo no vaig anar a l'enterrament de Josep Pla. Com no vaig ara, per exemple, a la processó de Verges o a un Carnaval. Però, l'endemà me'n vaig anar al cementiri, com per una trobada silenciosa, en solitari. No hi era sol. Hi havia allí gent de Llofriu i dels voltants, que em confessaren que tampoc no havien anat a l'enterrament, però que vingueren al cementiri per resar-li un Parenostre. Un Parenostre per a en Josep Pla, «aquell pagès que escrivia», segons pròpia definició. Aquells homes del camp, els seus homes, fidels com ell a una terra, a uns costums i tradicions, amb un sentit i un obrar amb claredat de conceptes, com el seu Empordanet després de la tramuntana, que eren els seus amics, aquells amb els qui va voler estar, conviure i compartir les seves inquietuds, i escriure d'ells.

Pensàrem allí en el fet que Josep Pla havia rebut, per part d'alguns, idèntic tracte com a escriptor que com a pagès, o com els pagesos. Si bé ell, com a pagès-escriptor va saber reaccio-

El "confessionari" del "Mas Pla", sota la campana de la gran xemeneia, on solia rebre els amics.

nar, o no fer-ne cas: com a pagès, sempre incompresos i desatesos, encaixant la duresa del tracte, d'una societat potser en part envanida. Com a escriptor, i en aquest cas com a continuïtat del pagès, el tracte originari d'aquesta innata enveja que, en encegar alguns homes, busquen en la seva impotència enfosquir aquells que tenen, com ell, llum pròpia. Perquè en Josep Pla, com a pagès i com a escriptor aconseguí, amb naturalitat, congènit, tot allò que els altres diuen cercar, que a vegades no hi posen cap esforç, la qual cosa no vol dir que fins i tot en facin bandera com ja hem dit: la llibertat. Els pagesos no varen participar en el joc de les fotografies, perquè ells estan, ells són part important del context de Josep Pla. Li són fidels sempre.

ESPERANÇA

Ara que l'edició de les obres completes de Josep Pla s'han acabat materialment de publicar, creiem que el millor homenatge a ell i servei a Catalunya, podria ser fer unes edicions po-

pulars, que arribin a tots. Tornar a llegir en Josep Pla, o llegir-lo per primera vegada, és quelcom que ens apropa a les nostres terres i als nostres costums, i també al món enter que descriu en els seus viatges, o als homes dels seus «Homenots», perquè un empordanès sorneguer, murri, si a la vegada és intel·ligent i té la mida de les coses, respectuós en els principis, llavors és quelcom molt seriós, important per a una cultura i un poble. I això és en Josep Pla.

GIL BONANCIA